

Wildernisnatuur of wilde natuur?

Natuur waar we niemand tegenkomen, ongerept en groots. Gebieden waar natuurlijke dynamiek de boventoon voert. Zijn die plekken er nog en hoe wild is de Nederlandse natuur? En bestaat er nog echte 'wildernis'? In dit verhaal proberen we helderheid te scheppen rond het begrip 'wildernisnatuur'.

Tekst Loek Kuiters & Anne M.G. Kwak

De afgelopen veertig jaar is binnen de Nederlandse natuurbescherming veel gesproken en geschreven over 'wildernis' en zijn er tal van initiatieven gestart om Nederlandse natuur 'wilder' te maken, minder gestuurd door mensen en meer aan de natuur zelf over te laten. In 1995 verscheen het eerste nummer van *De Nieuwe Wildernis*, een tijdschrift uitgegeven door Stichting Kritisch Bosbeheer. Zij is de opvolger van de Landelijke Werkgroep Kritisch Bosbeheer, opgericht in 1977, die zich sterk heeft gemaakt voor het meer ruimte bieden aan natuurlijke processen, vooral in het Nederlandse bos. Dit naar aanleiding van de grote herfststormen van 1976 en 1977, waarbij veel homogeen, aangeplant en structuurarm productiebos was platgelegd en de vraag was: gaan we nieuw bos aanplanten of laten we dood hout liggen en bieden we alle ruimte aan spontane bosverjonging? Er is de vereniging *De Nieuwe Wildernis* (opgericht in 2009) die als missie heeft het meer ruimte bieden aan natuurlijke processen in de Nederlandse natuur die altijd sterk is gevormd en beïnvloed door extensieve vormen van agrarisch landgebruik. In 2010 is *Rewilding Europe* gestart, met als belangrijkste doel om in Europa grootschalige 'wilde' natuurgebieden te scheppen (één miljoen hectare in 2022) als antwoord op de ontvolking van het Europese platteland. In 2012 verscheen *Expeditie wildernis* van Bram van de Klundert, een prachtige bundel over zijn persoonlijke ervaringen in de meest wilde plekken die de Nederlandse natuur te bieden heeft. En in 2013

verscheen de door velen geprezen Nederlandse natuurfilm *De Nieuwe wildernis*, waarin het verloop van de seizoenen in de Oostvaardersplassen op indringende wijze wordt getoond. Een bont spectrum aan initiatieven, vanuit verschillende invalshoeken weliswaar, waarbij de term 'wildernis' wordt gebruikt om een breed publiek aan te spreken. Wildernis als marketingconcept (naar Koos van Zomeren*). Maar waar hebben we het eigenlijk over als we het hebben over wildernisnatuur?

Wat is wildernis?

Binnen de internationale natuurbescherming bestaat inmiddels consensus over het begrip 'wildernis'. Door *Wild Europe*, een netwerorganisatie waarin diverse internationale natuurbeschermingsorganisaties samenwerken om een gezamenlijke strategie te ontwikkelen voor de bescherming en restauratie van Europese wildernis en wilde gebieden, is de volgende definitie voorgesteld:

'Wildernis is een gebied uitsluitend gereguleerd door natuurlijke processen. Het bestaat uit

primaire habitats en inheemse soorten en is groot genoeg voor het effectief ecologisch functioneren van natuurlijke processen. Het is niet of slechts in zeer geringe mate beïnvloed door menselijk ingrijpen en er is geen oogst van natuurlijke bronnen, geen bewoning, geen infrastructuur en geen visuele verstoring.'

Deze definitie is inmiddels ook door de Europese Commissie overgenomen en sluit nauw aan bij de definitie die de IUCN gebruikt voor 'wilderness area' (categorie Ib van beschermde gebieden). Wildernis kent volgens deze definitie dus vier kernkwaliteiten: a) natuurlijkheid, b) ongereptheid, c) verlatenheid en d) uitgestrektheid. Aangezien er op het Europese continent weinig gebieden zijn die helemaal voldoen aan de definitie, is er ook het begrip 'wilde gebieden' (*wild areas*):

'Wilde gebieden' worden in sterke mate gedomineerd door natuurlijke processen en bestaan overwegend uit natuurlijke habitats. Natuurlijke habitats, natuurlijke processen en het spectrum aan soorten zijn vaak in meer of mindere mate beïnvloed door menselijke activiteiten zoals extensieve beweiding, jacht,

visserij, of bosbouw. Ze zijn over het algemeen kleiner en meer gefragmenteerd dan wildernisgebieden'.

Wildernisgebieden zijn overigens vrijwel nooit gesloten voor publiek, in tegendeel. Onder bepaalde voorwaarden is men vrij om de wildheid en ongereptheid van deze gebieden te ervaren. Vaak zijn er *trails* aangelegd, routes waarlangs men het wildernisgebied kan doorkruisen. Bekende voorbeelden van Europese wildernisgebieden zijn: Soomaa National Park (Estland), Oulanka National Park (Finland), Majella National Park (Italië), Retezat National Park (Roemenië), Hohe Tauern (Oostenrijk), Rila National Park (Bulgarije) en Bieszczady National Park (Polen).

Mate van wildheid van natuurgebieden

Om gebieden te kunnen beoordelen op hun mate van 'wildheid' is een maat ontwikkeld, de zogenaamde Wildernis Kwaliteit Index (WKI). Er zijn tegenwoordig ruimtelijke gegevensbestanden beschikbaar met een resolutie van 1 x 1 kilometer om zo'n index te berekenen op basis van informatie over de mate van natuurlijkheid van de vegetatie, de mate van verlatenheid van een gebied, de dichtheid aan wegen en bewoning, aantal inwoners per vierkante kilometer enzovoort. Door dit soort gegevens te combineren kan van iedere plek binnen Europa een indexwaarde voor wilderniskwaliteit worden berekend. De resultaten laten een interessant beeld zien. Echte wildernisgebieden zijn nog te vinden in de boreale streken van Noorwegen, Zweden, Finland, IJsland en Groenland en in de Baltische staten (vooral Estland). Bergmassieven zoals Karpaten, Pyreneeën, Alpen en Apennijnen bieden weliswaar veel ruimte

aan wilde natuur, maar zijn volgens de definitie meestal geen echte wildernisgebieden. Ook in landen als Portugal, Spanje, Italië, Roemenië, Bulgarije, Polen, Slowakije en Slovenië komt nog veel wilde natuur voor, zij het vaak geïsoleerd als eilanden te midden van (extensief) cultuurlandschap.

Hoe wild is de Nederlandse natuur?

Maar nu naar Nederland. Met deze kennis over 'wildernis' kunnen we eens kijken naar de wildheid van de Nederlandse natuur. Rond 1871 verdween het laatste stukje oerbos van ons land met het kappen van het Beekbergerwoud. Dit bos kende een hoge graad van wildheid en was vrijwel ondoordringbaar vanwege het hoge waterpeil, het moerassige karakter en een dichte begroeiing.

Aan de hand van de Wildernis Kwaliteit Index kunnen Nederlandse natuurgebieden worden beoordeeld op 'wildheid'. Het zal niet verbazen dat de meest wilde gebieden voorkomen in het Waddengebied, waarbij Rottum, Rottumerplaat, de Boschplaat op de oostpunt van Terschelling en de oostpunt van Schiermonnikoog de meest wilde gebieden zijn in termen van ongereptheid, natuurlijkheid en minimale menselijke beïnvloeding. Dit zijn gebieden waar we nog de sterkste 'wilderniservaring' kunnen hebben.

Gebieden als Oostvaardersplassen en De Biesbosch scoren laag. Er is sprake van menselijk ingrijpen, wegen en bewoning zijn niet ver weg en ook het aspect visuele verstoring speelt een rol. Dat laat onverlet dat we in deze gebieden nog prachtige ervaringen van 'wilde natuur' kunnen hebben. Maar afgemeten aan de kernkwaliteiten van 'wildernisnatuur' scoren deze gebieden laag.

Het Nederlandse natuurbeleid zal de komende jaren meer accent leggen op robuustheid van onze natuurgebieden. Grootschaliger met meer ruimte voor landschapsvormende processen die eigen zijn aan de natuur in Nederland als deltagebied. Dynamisch kustbeheer, ruimte voor de rivier en 'building with nature' zijn inmiddels ingeburgerde en breed toegepaste concepten. Er ontstaat meer ruimte voor soorten als bever en otter die bezig zijn aan een opmars, al gaat dat niet zonder slag of stoot en moet er veel gebeuren om gebieden 'veilig' te maken, zodat er geen verkeerslachtoffers vallen. Iconen van wilde natuur als edelhert en wisent krijgen meer ruimte, een handje geholpen door herintroductieprojecten. Dit biedt volop kansen voor meer 'wildheid' en prachtige natuurervaringen. <

Literatuur

- Kuiters, A.T., Z. Kun, C. Poirters, N. McIntosh, M. van Eupen, R. van Apeldoorn & V. Vancura. 2012. Guidelines for the management of wilderness and wild areas in Natura 2000. Final technical report. Commissioned by European Commission, DG Environment, Brussels. 96 p.
- Kuiters, A.T., M. van Eupen, S. Carver, M. Fisher, Z. Kun, V. Vancura 2013. Wilderness register and indicator for Europe. Final report. Alterra/WRI/PAN Parks report. 94 p.
- Kwak, A. & L. Kuiters 2014. Wildernis in een getemd Europa. In: J. Schaminee & J. Janssen (red.), Het oude continent. Beschouwingen over natuur in Europa. Vegetatiekundige Monografieën 6. KNNV Uitgeverij, Utrecht; pp. 161-177.
- Van Zomeren, K. Naar de natuur. In: Roos, R. et al. (redactie) 2014. Woorden over de wildernis. Oude en nieuwe visies op de natuur. Uitgeverij Natuurmedia Amsterdam; pp. 123-125.

Reeën in de Oostvaardersplassen. Foto: Hugh Jansman

> Loek Kuiters (Alterra, Wageningen UR) heeft tussen 2011 en 2013 in opdracht van de Europese Commissie en in samenwerking met buitenlandse partnerorganisaties een tweetal studies uitgevoerd over Europese wildernis (1, 2). Anne Kwak (PhD onderzoeker dierecologie en fysiologie, Radboud Universiteit Nijmegen) schreef samen met Loek Kuiters hierover het hoofdstuk *Wildernis in een getemd Europa* in de bundel *Het oude continent, beschouwingen over natuur in Europa* (Schaminee & Janssen, 2014).